УДК 378.14

https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9(9)-655-667

Любивий Олександр Миколайович викладач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (067) 908-30-98, https://orcid.org/0009-0007-8014-6171

Гвоздєй Наталія Іванівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (067) 918-59-37, https://orcid.org/0000-0002-7251-7696

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТАН, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасного стану, викликів і перспектив розвитку вищої освіти України в умовах воєнного стану. Зазначено, що інфраструктура закладів вищої освіти (ЗВО) зазнала диференційованого рівня руйнувань унаслідок обстрілів та бомбардувань. Основними викликами для освітньої сфери стали: інфраструктурні втрати, обмежене фінансування, відтік українських і закордонних студентів, труднощі із забезпеченням академічної доброчесності та потреба в оновленні освітніх програм до сучасних стандартів. У статті акцентовано увагу на зусиллях Міністерства освіти і науки України, спрямованих на розроблення практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в умовах війни. Розглянуто способи адаптації навчання до викликів, викликаних воєнним станом, та запропоновано модель надання освітніх послуг ЗВО. Зазначено критерії ефективності дистанційного навчання, яких слід дотримуватись у кризових умовах. Визначено ключові проблеми, що потребують вирішення: Системні обмеження – відсутність умов для довгострокового планування через військові дії, морально та технічно застаріла дослідницька інфраструктура;

Кадрові обмеження – нестача викладацького складу внаслідок евакуації та інших факторів, спричинених війною; Фінансові обмеження – недоліки у фінансуванні наукових досліджень і грантових програм. У статті визначено першочергові завдання, серед яких забезпечення стійкості освітньої системи, удосконалення механізмів фінансування й підтримки кадрів, а також інтеграція сучасних технологій у навчальний процес. Окреслено перспективи реформування освітньої системи, спрямованої на адаптацію до нових викликів. Виокремлено критерії, яких необхідно дотримуватись задля збереження

ефективності дистанційного навчання у ЗВО під час воєнного стану в Україні. Визначено питання, які необхідно негайно розв'язати в найближчій перспективі в сфері освіти, а саме системні обмеження (відсутність передумов для довгострокового планування та прогнозування в сфері освіти з-за військових дій на території України; морально та технічно застаріла дослідницька інфраструктура тощо); кадрові обмеження (недостатнє кадрове забезпечення ЗВО, внаслідок воєнних дій та евакуації); фінансові обмеження (недосконалість поточних інструментів конкурсного фінансування науки та грантової підтримки наукових досліджень).

Ключові слова: вища освіта, виклики, перспективи, дистанційне навчання, ЗВО.

Liubyvyi Alexander Nikolaevich Lecturer, Department of Economics and Social-Behavioral Sciences, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel.: (067) 908-30-98, https://orcid.org/0009-0007-8014-6171

Gvozdej Nataliia Ivanivna Ph. D. in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, accounting and economic security, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel.: (067) 918-59-37, https://orcid.org/0000-0002-7251-7696

FORMATION AND DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION: STATUS, CHALLENGES, PROSPECTS

Abstract. The article is devoted to the analysis of the current state, challenges and prospects for the development of higher education in Ukraine under martial law. It is noted that the infrastructure of higher education institutions (HEIs) was subjected to differentiated level of destruction due to shelling and bombing. The main challenges for the educational sphere were: infrastructural losses, limited funding, outflow of Ukrainian and foreign students, difficulties in ensuring academic integrity and the need to update educational programs to modern standards. The article focuses on the efforts of the Ministry of Education and Science of Ukraine to develop practical recommendations for organizing the educational process under war conditions. The ways of adapting education to the challenges caused by martial law are considered, and a model of providing educational services to the WES is proposed. The criteria of effectiveness of distance learning, which should be adhered to in crisis conditions, are specified. The key problems to be solved are identified: Systemic limitations - lack of conditions for long-term planning due to military operations, morally and technically outdated research infrastructure; Personnel limitations - lack of teaching staff due to evacuation and other factors caused by the war; Financial limitations - shortcomings in the funding of research and grant

programs. The article identifies priority tasks, including ensuring the sustainability of the educational system, improving the mechanisms of financing and personnel support, as well as the integration of modern technologies into the educational process. The prospects of reforming the educational system aimed at adapting to new challenges are outlined. The criteria that should be adhered to in order to maintain the effectiveness of distance learning in the ZVO during the martial law in Ukraine are highlighted. The issues that need to be immediately solved in the near future in the field of education are identified, namely systemic limitations (lack of prerequisites for long-term planning and forecasting in the field of education due to military actions on the territory of Ukraine; morally and technically outdated research infrastructure, etc.); personnel limitations (insufficient staffing of the LEAs as a result of military actions and evacuation); financial limitations (imperfection of current instruments of competitive funding of science and education in the LEAs); financial constraints (inadequate funding of the LEAs).

Keywords: challenges, prospects, higher education, higher education institutions.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна знаходиться не просто в умовах воєнного стану, а в умовах тяжкої і дуже виснажливої для держави війни. Дані обставини досить вагомо видозмінюють основні положення не тільки військового, а й суто цивільного життя країни. Передусім необхідно усвідомити, що введення воєнного стану автоматично видозмінює морально-правові відносини між здобувачами вищої освіти і державою. Якщо з-за нормальних умов життя якість навчання віддається певним чином на бажання чи небажання здобувачів освіти освоювати належним чином ті чи інші навчальні дисципліни, то з-за кондицій воєнного стану кожен здобувач освіти зобов'язаний здобувати освіту на максимально можливих для нього можливостях. Оскільки держава звільняє здобувачів вищої освіти від призову на військову службу, то відповідно той чи інший громадянин саме як студент повинен приносити державі найбільшу користь в умовах воєнного стану, а саме зобов'язаний добре вчитись. Процес адаптації здобувачів ЗВО до освітнього процесу в умовах воєнного стану та особливості формування моделі надання освітніх послуг представляють теоретичний та практичний інтерес для дослідників. Саме тому дослідження сучасного стану, викликів, перспектив становлення та розвитку вищої освіти є досить актуальним питанням, яке потребує розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем забезпечення якості вищої освіти у своїх дослідженнях зверталися такі науковці як Н. Батечко [1], В. Луговий [2; 3], С. Ніколаєнко [4], В. Мороз, С. Мороз [5], Н. Опар [6], Л. Сігаєва [7], Ж. Таланова [3] та інші. Значний внесок у розробку методологічних засадорганізації якісного освітнього процесу в українських ЗВО належить

представникам Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, напрацювання яких регулярно публікуються на електронних ресурсах та у річних звітах установи [8; 9].

Метою статті є дослідження сучасного стану, викликів, перспектив становлення та розвитку вищої освіти. Для досягнення мети визначено наступні завдання: проаналізувати сучасний стан становлення та розвитку вищої освіти; визначити перспективи розвитку вищої освіти. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний та статистичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Навчальний процес в Україні серйозно постраждав через війну Росії проти України з 24 лютого 2022 року. За останньою інформацією Міністерства освіти і науки України (МОН), 2188 навчальних закладів було пошкоджено та 221 повністю зруйновано. З них 131 (5,5%) заклади професійної передвищої та вищої освіти. Війна Росії проти України зачепила 1,5 мільйона молоді та понад 70 000 іноземних студентів, які навчалися в Україні до 24 лютого.

У період з 25 червня по 04 серпня 2022 року МОН спільно з Інститутом освітньої аналітики, Освітнім кластером у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Save the Children та Світовим банком спільно провели дослідження професійної перед вищої та вищої освіти. закладів (далі – навчальні заклади) для ознайомлення з поточним станом фахової перед вищої та вищої освіти, визначення поточних втрат і збитків, а також нагальних потреб. Загалом до оцінки потреб було запрошено 1208 навчальних закладів.

До цього числа входять (територіально) відокремлені структурні підрозділи закладів освіти. На опитування відповіли 749 (62%) закладів освіти, з яких 252 (34%) є вищими та 497 (66%) закладами професійної перед вищої освіти. Подання надійшли з усіх регіонів України, за винятком АР Крим.

Онлайн-опитування було створено в KOBO Toolbox та надіслано безпосередньо до навчальних закладів за допомогою бази даних МОН. Анкета була розроблена спільно Українським освітнім кластером та МОН. Опитування також включало спеціалізований розділ Світового банку, який представляв собою частину поточної швидкої оцінки шкоди та потреб (RDNA) в Україні.

Оцінка потреб охоплювала наступні теми: 1) освітній процес; 2) освітня інфраструктура; 3) потреби учнів, викладачів та дослідників з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО); 4) професійні потреби викладачів; 5) потреби в психічному здоров'ї та Психосоціальна підтримка (MHPSS); 6) фінансовий менеджмент. Усі 749 закладів освіти, які відповіли на опитування, продовжили роботу після 24 лютого 2022 року, з них 72 заклади переселені та продовжили роботу з нових локацій, 4 заклади перебувають у

процесі переїзду. Загалом 158 (21%) опитаних навчальних закладів повідомили про пошкодження інфраструктури внаслідок війни, з них 41 у Харківській області, 21 у Києві та Київській області, 12 у Дніпропетровській, 11 у Миколаївській та Сумській областях відповідно та 10 у Запорізькій області [10].

До 30 навчальних закладів повідомили про значні втрати лабораторного обладнання, бібліотечних фондів, навчальних матеріалів, меблів та офісного майна. Ще 83 навчальні заклади зазнають додаткових збитків через використання їх приміщень як тимчасових притулків ВПО, а 51 навчальний заклад має значні або часткові збитки через необхідність будівництва функціональних бомбосховищ. Частина приміщень більше половини навчальних закладів використовується в гуманітарних цілях, у тому числі як притулки для ВПО, центри збору та сортування гуманітарної допомоги або як укриття для громади під час авіаційної тривоги. Декілька навчальних закладів серед додаткових інфраструктурних потреб виділили нагальність облаштування своїх приміщень функціональними бомбосховищами та різноманітні заходи з утеплення. Більше половини (57%) закладів професійної передвищої та вищої освіти продовжують надавати свої послуги виключно онлайн, а 41% обирають гібридний формат (очний та онлайн). У більшості навчальних закладів майже всі (81-100%) або більше половини (51-80%) студентів відновили навчання після 24 лютого 2022 року. Загалом у 35 навчальних закладах до навчання повернулися до 30% студентів. Практично всі навчальні заклади забезпечують дистанційне навчання студентів, які евакуювалися за кордон. Загалом серед тих, хто повернувся до навчальних закладів, втрата навчальних днів через війну не була або була незначною (один тиждень або менше).

Крім того, з 24 лютого 2022 року 129 навчальних закладів прийняли 2562 нових студентів, але за цей же період не відновили навчання майже 24 тисячі студентів. Найбільшими перешкодами для продовження освіти є відсутність підключення до Інтернету (79%), погіршення ситуації з безпекою в місцях навчання (46%) та відсутність технологічних пристроїв для онлайн-викладання та навчання (39%). Значна кількість навчальних закладів повідомили, що студенти не можуть продовжувати навчання через потребу заробітку (28%). Деякі навчальні заклади також вказали на перевантаженість доглядом і домашніми обов'язками як на основну причину, через яку студенти не повертаються до навчання (8%). Понад 100 навчальних закладів назвали погіршення психологічного самопочуття однією з причин припинення навчання студентами (15%). Понад 70% навчальних закладів повідомили, що невелика кількість (1-30%) їхніх студентів стали внутрішньо переміщеними особами або евакуйовані за кордон [10].

Хоча згідно з оцінками більшість студентів мають намір продовжити навчання в наступному навчальному році, повідомляється, що 9166 студентів не можуть продовжити навчання через нездатність сплатити плату за

навчання. Більше половини всіх навчальних закладів вказали, що від 1 до 30% їх викладачів стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон. Очікується, що більшість викладачів відновлять викладацькі та дослідницькі обов'язки у своїх рідних навчальних закладах у наступному навчальному році. Близько 2000 викладачів не змогли продовжити викладання та дослідження після 24 лютого 2022 року через різні причини, а 63 навчальні заклади повідомили про нестачу викладачів. Крім того, до 30% викладачів займаються гуманітарною діяльністю, окрім освіти, такою як збір і сортування гуманітарної допомоги, волонтерство тощо. Навчальні заклади також повідомили про широкий спектр проблем у продовженні наукової діяльності. А саме відсутність доступу до бібліотек, лабораторій чи наукових баз даних, а також адміністративні чи технічні перешкоди для фінансових операцій, проблеми доступу та незалежного управління грантами на дослідження, а також труднощі підключення до Державного казначейства. Більшість навчальних закладів визначили потребу в додатковій психіатричній та психосоціальній підтримці для своїх студентів і викладачів через війну та переміщення, пов'язане з війною. Хоча багато навчальних закладів повідомили, що вони мають внутрішні ресурси для надання психологічного консультування та підтримки, майже всі вказали, що їм потрібна додаткова підтримка для задоволення цієї потреби.

Понад третина навчальних закладів погоджуються або повністю погоджуються з тим, що жертвам гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, потрібна додаткова психосоціальна підтримка. Лише половина закладів освіти мають ресурси для організації інклюзивної (онлайн) освіти для людей з особливими освітніми потребами (ООП), а половина повідомила, що їм не вистачає фахівців для надання психолого-педагогічної допомоги людям з ООП.

Більшість закладів не мають можливості забезпечити (онлайн) освіту для людей з вадами зору та слуху. Більшість навчальних закладів повідомили, що вони мають необхідні технічні можливості для ведення фінансових операцій, виплати заробітної плати та стипендій. Водночас близько 20% (144) навчальних закладів повідомили, що мали перебої у виплаті заробітної плати своїм працівникам, а 23% (174) мали перерви з перерахуванням стипендій студентам. Крім того, 30% (232) виявили значні або часткові втрати доходів від навчання від студентів. Ще 20% (148) навчальних закладів повідомили про збитки по виплаті заробітної плати викладачам [10].

Навколо реформи вищої освіти згуртувався актив небайдужих викладачів і студентів, чиновників, експертів, громадських активістів та організацій. Починаючи з 2014 року порядок денний необхідних змін у цій сфері визначив щойно прийнятий Закон України «Про вищу освіту» [11], який підготували експерти провідних університетів за мінімальної офіційної участі та впливу

Міністерства освіти і науки України. Відтоді більшість експертних дискусій щодо подій та змін у вищій освіті України стосуються впровадження, реалізації та запровадження окремих положень цього документа. Іноді висловлюється думка про те, що всі новації є другорядними, що в українську освіту майже нічого критично нового не вноситься, особливо під впливом державної політики. Думаю, така думка є закономірним наслідком неясності кожної окремої зміни: ми не звертаємо уваги на дрібні повсякденні кроки, а інколи увагу переключаємо на інші важливіші події.

Тим не менш, можна побачити визначні перетворення у вищій освіті. Ми є свідками розвитку нових освітніх стандартів. Дехто з нас уже навчається або викладає на нових програмах післядипломної освіти для майбутніх докторів наук. Університети створюють відділи внутрішнього контролю якості та витрачають круті гроші на підключення до комерційних антиплагіатних систем.

У рамках вступу України до Європейського Союзу згідно з Угодою про асоціацію було створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, яке, чесно кажучи, ще не працює на повну потужність. Викладачі почали активно вивчати іноземні мови та брати участь у програмах обміну з іноземними ВНЗ. Студенти долучаються до вирішення актуальних проблем у своїх навчальних закладах та захисту своїх прав. Поширюється нова термінологія. До терміну «компетентнісний підхід» ми вже майже звикли, а ось «академічна доброчесність», «змішана» та «онлайносвіта», «системи боротьби з плагіатом», «курси академічного письма» загалом – це нове поняття та явища для українського освітнього середовища, які, однак, уже стають новими темами для дискусій і прокладають собі нові шляхи.

Тому реформа вищої освіти далека від повного провалу. Є досягнення, є перешкоди. Швидкість конструктивних змін, можливо, нижча, ніж ми хочемо. Усе це створює поточний і майбутній порядок денний вищої освіти в Україні. Новий закон про вищу освіту став першим великим системним реформаторським законопроєктом, ухваленим Верховною Радою після Революції Гідності влітку 2014 року. Інтенсивна робота над законопроєктом велася кілька років. Міносвіти розробляло свій варіант законопроєкту. Суспільство, включно з найпрогресивнішими університетами, розробляло свої варіанти законопроєкту. Спроби тодішнього керівництва МОН створити закон, який би ще більше централізував управління системою вищої освіти, стали приводом для численних студентських протестів і змусили керівництво країни чинити тиск на Міністерство. освіти і науки для пошуку компромісу між різними позиціями. Ситуація кардинально змінилася в березні 2014 року, коли було сформовано новий Уряд, а міністром освіти і науки став Сергій Квіт, колишній ректор Києво-Могилянської академії, одного з найпрогресивніших вищих навчальних закладів країни.

Процес трансформації вищої освіти в Україні було розпочато під час балансування між цими різними групами інтересів, на фоні додаткових викликів, пов'язаних з війною, економічною кризою та неефективною системою державного управління. Відсутність чіткого та належним чином сформульованого бачення розвитку сектору вищої освіти в цілому та окремих університетів зокрема є найскладнішою проблемою для вирішення чи навіть визначення, але ця проблема, безперечно, фундаментальна. Навряд чи можна очікувати, що вища освіта в Україні досягне нових висот без осмислення суспільством, державою чи університетами ролі вищої освіти в розвитку країни, тим більше, що стратегії розвитку України загалом немає. Без цього неможливо зрозуміти, скільки і яких саме фахівців повинні готувати університети, які типи навчальних закладів потрібні, які наукові дослідження найбільше сприятимуть загальному розвитку країни. Зважаючи на це, ми не можемо очікувати, що окремі освітяни та університети працюватимуть для досягнення ширшої мети, оскільки сама ціль залишається невизначеною.

Тому тактика особистісної адаптації та пошуку найпростіших шляхів досягнення особистих цілей у системі освіти стала загальноприйнятою. Кембриджський словник англійської мови визначає дієслово «reform» як «внести покращення, особливо шляхом зміни поведінки людини або структури чогось». В українському дискурсі найчастіше вважають, що реформа полягає лише в законодавчих змінах. Водночас, визнаючи низку системних проблем, багато з яких є етичними, а не правовими, закон не може бути єдиним рішенням. Тому прийняття закону «Про вищу освіту» [11] лише поклало початок реформі. Перший етап реформи передбачав перегляд значної частини підзаконних актів. До 2017 року цей етап значною мірою завершено. Другий етап процесу реформування розпочато, коли зміни починають вкорінюватися в університетах. Те, з чим ми сьогодні стикаємося, – це вихід університетів із зони комфорту при впровадженні конкретних змін. Це створює незначні конфліктні зони всередині університетів, що є чітким свідченням змін, які відбуваються. Звісно, є прагнення до прискорення цього процесу, однак через масштабність запланованих змін, складну ситуацію в країні та брак ресурсів реформа відбуватиметься поетапно та відносно повільно. За роки з моменту набрання чинності новим законом багато змінилося, і варто проаналізувати це більш детально, скрупульозно, критично і конструктивно. Закон про вищу освіту мало змінив механізми розподілу державного фінансування університетів. Передусім це пов'язано з тим, що (хоча реформа обговорювалася кілька років до ухвалення закону) станом на 2014 рік не було чіткого розуміння того, як має розвиватися система фінансування вищої освіти. Усі погоджуються, що модель, яка існувала на той час, потрібно було змінити, однак напрямок таких змін не було визначено, було дуже мало експертних знань з цього питання, щоб запропонувати

конкретні шляхи реформування. В CEDOS шукали альтернативу популярній ідеї запровадження ваучерної моделі фінансування вищої освіти. Тому почали аналізувати міжнародний досвід у цій сфері.

Виникає ідея запровадити модель фінансування на основі ефективності, яка широко використовується в Західній Європі. Згодом ця ідея переросла в повномасштабну пропозицію реформи. Для формування спільного розуміння реформи, пояснення її філософії та підходу до фінансування університетів було проведено численні круглі столи, презентації та дискусії. Як і в ситуації з академічною доброчесністю, найважливішим завданням на цьому етапі було популяризувати нові ідеї, їх пояснювати та обговорювати. Той факт, що зараз ці ідеї підтримує нове керівництво МОН, дає надію, що колись цю реформу можна втілити. І логічним наступним кроком реформи вищої освіти стане створення нової моделі стимулювання університетів. Ректори мають більшість повноважень щодо управління ВНЗ: наприклад, рішення вченої ради, яка могла б виступати як противага ректору, набуває чинності лише наказом ректора, отже, не може набрати чинності без його особистої згоди. Наразі шляхів вирішення проблеми «міні феодалізму» ректорів не запропоновано. Була пропозиція створити посаду незалежного «фінсекретаря» ВНЗ, якого призначатиме Міністерство освіти і науки з делегуванням їм фінансових повноважень. Інститути не враховують різницю в навичках абітурієнтів і протягом першого року навчання часто не проводять корекційні курси з ключових предметів, не пропонують різних способів забезпечення якісних навчальних послуг для студентів з різними потребами та вимогами, рідко використовують різні методи навчання в роботі зі студентами, спрямовані на розвиток не тільки hard skill, а й soft skills.

Високий рівень дистанції влади, характерний для українського суспільства загалом, відбивається на стосунках «викладач студент», і досить часто студенти бояться робити запити на якісні навчальні послуги, об'єктивну оцінку викладацького складу ВНЗ, що також впливає на рівень взаємоповаги між викладачами та студентами. У той час як в американській освітній системі викладач повинен завоювати увагу та повагу студентів, українська система вищої освіти часто продовжує використовувати практики радянської моделі, коли замінити або звільнити некомпетентного професора, як працевлаштування та кар'єру, практично неможливо. Зростання, швидше за все, базується на особистих зв'язках і комфортності, а не на конкурентоспроможності компетенцій і знань [12].

Якщо сьогодні проаналізувати системи забезпечення якості вищої освіти в більшості українських університетів, то можна констатувати, що всі вони зустрічають опір з боку нинішньої владної ієрархії, моделі призначення посад за особистими зв'язками, патерналізму тощо. Це триватиме до моменту, коли студенти, як споживачі освітніх послуг, починають вимагати якісної освіти та

оцінювати цінність компетенцій вище за цінність диплома. Конкуренція за студентів уже змушує ВНЗ по-іншому оцінювати важливість міжнародної співпраці, ніж це було десять років тому, звертати увагу на актуальність якісних видань, залучення до проєктної діяльності тощо. Трохи заважає цьому «подушка безпеки» у вигляді державного фінансування у державних університетах, однак активізує інноваційні освітні методики в приватних ВНЗ. Неможливо виховати внутрішню гармонію, сильний дух і послідовність морального образу як невід'ємних атрибутів людської свідомості, які має культивувати й вища освіта, без дотримання фундаментальних цінностей академічної доброчесності. Отримання нових знань через інтелектуальну та особисту чесність у процесі викладання та навчання, належна повага до різноманітності думок та ідей, спираючись на принцип особистої відповідальності, зрештою визначають університет як цілісну установу.

Проте в сучасній університетській практиці можна зустріти неетичну поведінку, пов'язану з академічною нечесністю; а також безвідповідальне реагування на таку поведінку з боку студентів, викладачів, адміністративного персоналу вищих навчальних закладів та державних установ шляхом її замовчування або без вжиття відповідних заходів щодо її усунення. Поза сумнівом, нечесна поведінка ключових стейкхолдерів вищої освіти руйнує індивідуальну та суспільну цінність освіти, зменшує її внесок у соціальний та економічний розвиток, а це означає, що академічна неправомірна поведінка не повинна терпіти суспільство, а зустрічати відповідний опір на всіх рівнях навчального та наукового процесу.

Академічна доброчесність виступає передумовою ефективних реформ вищої освіти в Україні, гарантією її інтеграції в міжнародний академічний простір та підвищення її конкурентоспроможності в перспективі. Але з іншого боку, цим питанням наразі не приділяється багато уваги ні в наукових дослідженнях, ні при вивченні внутрішніх і зовнішніх чинників порушення етичних стандартів, ні при аналізі сучасного світового досвіду протидії академічним проступкам для його впровадження в українську освітню практику. Досить показовими в цьому контексті є результати систематизації даних щодо наявної практики запровадження принципів академічної доброчесності у ВНЗ III-IV рівнів акредитації України, отримані науковцями Інституту освітньої аналітики на замовлення Інституту освітньої аналітики. Міністерство освіти і науки України.

Зокрема, моніторинг 172 веб-сайтів університетів показав, що лише на 27 з них є кодекс честі студентів або його еквівалент, а на 19 сайтах — кодекс етики професорсько-викладацького складу або еквівалент. Водночас додаткове опитування адміністративного персоналу 139 ВНЗ показало більшу кількість, особливо в кодексах етики для наукового персоналу у відкритому доступі (загалом 23 кодекси). Крім того, низка кодексів честі для студентів (у

5 ВНЗ) та кодексів етики для науково-педагогічного персоналу (у 5 ВНЗ) існують у закритому доступі або в друкованому вигляді. Ці дані показують помітно низький рівень культури академічної доброчесності, що проникає в місцеве університетське середовище.

У виразі «академічна доброчесність» прикметник академічний означає приналежність до такого виду діяльності, яка пов'язана зі школою чи університетом, процесами навчання та мислення. У свою чергу, термін integer латинською мовою означає «повний, цілий, цілий», а integrity англійською означає «повнота, цілісність, цілісність». Воно означає такий психологічний стан людини, який характеризується її внутрішньою гармонією, наполегливістю та незмінністю морального портрету. Така етимологія академічної доброчесності визначає її внутрішню сутність як пов'язану з особистим вибором, відмовою від компромісів і передбачувано сильною лояльністю до привілей моральних і духовних цінностей в академічній сфері.

У сучасній міжнародній університетській практиці актуальними є питання забезпечення та просування фундаментальних цінностей академічної доброчесності як складної та багатовимірної системи дій і механізмів, спрямованих на підвищення інтелектуальної та особистої справедливості студентів, викладачів, адміністративного персоналу та інших зацікавлених сторін вищої школи. заклади освіти стають вирішальними. Ключовими компонентами цієї системи є розвиток морально-культурного середовища, нетерпимого до порушення етичних стандартів, головним чином з точки зору шахрайства та плагіату, в університеті та в країні.

По-друге, створення спеціального національного законодавства, розробка та впровадження ефективної законодавчої політики щодо протидії академічним правопорушенням з боку університетів.

По-третє, модернізація освітніх стандартів у країні та навчального процесу у вищих навчальних закладах або використання академічної та просвітницької діяльності для навчання студентів доброчесної академічної поведінки. Зрештою, чи стане академічна доброчесність фактором підвищення якості вищої освіти в Україні, залежить від ефективності кожного із зазначених компонентів та їх інтегрального ефекту.

Таким чином, академічна доброчесність є як передумовою, так і інструментом для забезпечення ефективної реформи вищої освіти. Його культивування та популяризація на всіх рівнях сприятиме паритетній інтеграції українських університетів у світовий академічний і науковий простір, що ґрунтується на цінностях чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та мужності.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що тема сучасного стану, викликів, перспектив становлення та розвитку вищої освіти набуває все більшої актуальності з-поміж дослідників. Повномасш-

табне вторгнення росії на територію України спричинило появу низки викликів для сучасної системи вищої освіти, тому МОН повинно виявляти загрози та виробити механізми для послаблення їх впливу. Встановлено, що формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану важливо організувати так процес навчання, який буде надавати можливість вирішити ключові проблеми воєнного часу.

Література:

1. Батченко Н. Управління якістю в сфері вищої освіти: методологічний аспект. *Освітологія*. 2017. № 6. С. 156–162.

2. Луговий В. І. Проблема освітньої якості в стратегії розвитку вищої освіти в Україні. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. № 2(2). DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-1.

3. Луговий В., Таланова Ж. Якість вищої освіти і кваліфікація нації – актуальні питання геополітики України. *Геополітика України: історія і сучасність.* 2010. Випуск 3. С. 218–234.

4. Ніколаєнко С. М. Якість вищої освіти – запорука конкурентоспроможності українських університетів. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. № 2 (2). DOI: https://doi.org/10.37472/2707-3 05X-2020-2-2-13-5.

5. Мороз В., Мороз С. Зміст дефініції "якість вищої освіти" в контексті наукових поглядів представників схід- ноєвропейських наукових шкіл. Теорія і практика управління соціальними системами. 2017. № 2. С. 59–71.

6. Опар Н. В. Забезпечення якості вищої освіти в країнах Європи: досвід для України. *Право та державне управління.* 2018. № 4 (33). С. 114–119.

7. Сігаєва Л. Є. Сучасні підходи до якості освіти: теоретичний аспект. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології.* 2016. № 4. С. 213–229.

8. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік/ за заг. ред. С. Квіта. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. 244 с.

9. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 рік/ за заг. ред. С. Квіта та О. Єременко. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. 364 с.

10.Шкарлет С. Я не допущу освітнього мародерства. 2022. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarletyane-dopushu-osvitnogo-maroderstva

11. Про організацію освітнього процесу : Лист МОН України від 25.02.2022 р. № 1/3277-22. 2022.URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/

12.МОН: відбулась нарада з керівниками департаментів освіти і науки ОВА щодо роботи освітян під час війни. 2022. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vidbulas-narada-zkerivnikami-departamentiv-osviti-i-nauki-ovashodo-roboti-osvityan-pid-chas-vijni

References:

1. Batchenko, N. (2017) Upravlinnia yakistiu v sferi vyshchoi osvity: metodolohichnyi aspekt [Quality management in higher education: methodological aspect]. Osvitolohiia, 6, 156–162. (in Ukrainian)

2. Luhovyi, V. I. (2020) Problema osvitnoi yakosti v stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini [The problem of educational quality in the strategy of development of higher education in Ukraine]. Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 2(2). DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-1. (in Ukrainian)

3. Luhovyi, V., & Talanova, Zh. (2010). Yakist vyshchoi osvity i kvalifikatsiia natsii – aktualni pytannia heopolityky Ukrainy [The quality of higher education and the qualification of the nation are urgent issues of the geopolitics of Ukraine]. Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist, 3, 218–234. (in Ukrainian)

4. Nikolaienko S. M. (2020) Yakist vyshchoi osvity – zaporuka konkurentospromozhnosti ukrainskykh univer- sytetiv [The quality of higher education is the key to the competitiveness of Ukrainian universities]. Visnyk Nat- sionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 2(2). DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-5. (in Ukrainian)

5. Moroz, V., & Moroz, S. (2017) Zmist definitsii "yakist vyshchoi osvity" v konteksti naukovykh pohliadiv pred- stavnykiv skhidnoievropeiskykh naukovykh shkil [The content of the definition of "quality of higher education" in the context of the scientific views of representatives of Eastern European scientific schools]. Teoriia i praktyka upravlin- nia sotsialnymy systemamy, 2, 59–71. (in Ukrainian)

6. Opar, N.V. (2018) Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v krainakh Yevropy: dosvid dlia Ukrainy [Ensuring the quality of higher education in European countries: experience for Ukraine]. Pravo ta derzhavne upravlinnia, 4 (33), 114–119. (in Ukrainian)

7. Sihaieva, L. Ye. (2016) Suchasni pidkhody do yakosti osvity: teoretychnyi aspekt [Modern approaches to the quality of education: theoretical aspect]. Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii, 4, 213–229. (in Ukrainian)

8. Kvit, S. (Eds.). (2020) Richnyi zvit Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity za 2019 rik [Annual report of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education for 2019]. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (in Ukrainian)

9. Kvit, S. & Yeremenko, O. (Eds.) (2021) Richnyi zvit Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vysh- choi osvity za 2020 rik [Annual report of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education for 2020]. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (in Ukrainian)

10. Shkarlet, S. (2022) Ya ne dopushchu osvitnoho maroderstva. [I will not allow educational looting]. Available at:https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-yane-dopushu-osvitnogo-maroderstva (in Ukrainian)

11. Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu (2022) [About the organization of the educational process]: Lyst MON Ukrainy vid 25.02.2022 r. № 1/3277-22. Available at: https://osvita.ua/ legislation/Ser_osv/86062/ (in Ukrainian)

12. MON: vidbulas narada z kerivnykamy departamentiv osvity i nauky OVA shchodo roboty osvitian pid chas viiny. (2022) [MES: a meeting was held with the heads of the Departments of Education and Science of the OVA regarding the work of educators during the war]. Available at: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vidbulas-narada-zkerivnikami-departamentiv-osviti-i-nauki-ova-shodo-roboti-osvityan-pid-chas-vijni (in Ukrainian)